

Středoškolská technika 2011

Setkání a prezentace prací středoškolských studentů na ČVUT

LOKALITA PRAŽAČKA DO R. 1945

Ivana Tyglová

Gymnázium Na Pražačce
Nad Ohradou 23, Praha 3

Maturitní práce z dějepisu

Téma:

LOKALITA PRAŽAČKA DO R. 1945

Vypracovala: Ivana Tyglová

třída: sexta A

školní rok: 2010/2011

Obsah:

1. Úvod: Rozhled do Prahy
2. Vinice a statek
3. Žižkovské podmínky a založení školy
4. Vyčteno z kroniky
5. Každý den jinak
6. Bašta hnědých košil
7. Závěr: Čím byl rok 1945

Úvod: Rozhled do Prahy

Jiráskova škola Na Pražačce v Praze XI-Žižkově, budova vybavená novodobým školním komfortem, dominuje svému okolí na plošině mírně stoupající za památným vrchem Žižkovem směrem k Hrdlořezům. Jménem škola Jiráskova uctěna památka velikého spisovatele, vlastence nad jiné vzácného. Místního jména Na Pražačce dostalo se škole dle starého hospodářského dvorce, na jehož pozemcích byla vystavěna r. 1930 nákladem 9 100 000 Kč. Architektonicky krásně řešena poutá k sobě z dále zraky pozorovatelů. Z širokých oken školní budovy, z chodeb, jmenovitě však z vyhlídkové věže otevírá se nezvyklý pohled na město věčně krásné, horoucně milované, hlavní město Prahu. Mohutným oparem mlh a dýmu obestřena spočívá Praha v kotlině na obzoru vrchy lemované.¹

---

¹ Archiv hlavního města Prahy, *Pamětní kniha XI. obecné školy dívčí v Praze XI-Žižkově Na Pražačce*, školní rok 1938/1939).

Vinice a statek

Historie Pražáčky, ať již mluvíme o škole, vojenském opěrném bodě nacistů, zemědělské usedlosti nebo vinici, byla vždy více méně spjata s vývojem svého bezprostředního okolí, které dnes můžeme shrnout pod názvem Žižkov. Podívejme se tedy nejprve ve zkratce na nejdůležitější události, které určovaly chod dějin této obce až do jejího přičlenění k Praze.

V hlubokém středověku obklopovaly tehdejší Prahu husté lesy. Ve 13. století byly vyklučeny a v některých částech vznikala pole. Zásadní a určující změnu pro ráz krajiny na stovky let znamenal výnos Karla IV. z roku 1358. V okruhu tří mil kolem Prahy tehdy měly být místní stráně posázeny vinicemi. Majitelé pozemků museli vinice sami zakládat nebo to umožnit jiným osobám. Podléhali tzv. viničnímu právu, na základě kterého platili zvláštní daň z vinice (perkrecht) a zároveň byli oprostěni od povinnosti platit některé jiné daně. Na plnění viničního práva dozíral perkmistr.²

Pro vzkvétající oblast na východ od Prahy (kromě dnešního Žižkova také území Vinohrad, Libně, Vršovic aj.) se ujalo označení „viničné hory“. Avšak jejich sláva netrvala věčně. Vinice, které nechráněné stály v cestě na Prahu, značně trpěly opakovanými nájezdy vojsk. Za příklad poslouží přítomnost švédské armády na žižkovském vrchu, která odtud v roce 1648 ostřelovala Prahu. Nepřátelé vyplenili, co mohli; mimo samotné usedlosti byly páleny také viniční domy s vinařskými lisy. Nelze se proto divit, že místní obyvatelé propříště vsadili na zakládání vděčnějších polí a zahrad. Mnohým ani to nebylo umožněno; museli ustoupit budování nového městského opevnění. Další ránu vinařům zasadilo pruské vojsko, které se při obléhání Prahy v roce 1757 (během sedmileté války) opevnilo na olšanských polích. Viditelný úpadek vinařství završil Josef II., který zrušil úřad perkmistra – nebylo již na co dohlížet. V roce 1848 pak viničné hory pozbyly všechny zbývající výsady.³

O rok později, tedy roku 1849, došlo pro viničné hory k pozitivnímu zvratu poté, co hrozilo, že jejich pozemky budou rozděleny mezi sousední obce. Místo toho se jim dostalo sloučení ve vlastní, samostatnou obec. Název dokládal jejich slavnou minulost – Vinohrady. Po pražské návštěvě císaře Františka Josefa I. v roce 1867 byl ještě vylepšen na „Královské Vinohrady“. Ty byly potom roku 1875 z nařízení Zemského výboru a přes nesouhlas obyvatel rozděleny na dvě části, pro něž byly roku 1877 stvrzeny názvy Královské Vinohrady a Žižkov. Od této chvíle se obě části vyvíjely samostatně; Žižkov byl v roce 1881 povýšen na město. Subjektem nezávislým na Praze zůstal 41 let; v roce 1922 k ní byl spolu s dalšími městy a předměstími připojen.⁴

V devatenáctém století měl Žižkov do jisté doby charakter vesnice; za hradbami zde bylo roztroušeno několik málo stavení. V roce 1843 bylo sčítáním lidu zjištěno pouhých 83 usedlíků a další přírůstek obyvatelstva tu byl velmi pomalý. Zlom přinesl rok 1866, kdy byla Praha po prohrané prusko-rakouské válce prohlášena otevřeným městem a potenciální stavitelé se již nemuseli obávat, že budou opět nuceni podřídit se budování nových hradeb. Od sedmdesátých let pak v důsledku zbourání dosavadního opevnění došlo k bouřlivému stavebnímu rozmachu a okrajové části se s Prahou rychle sbližovaly.

Během nesmírně krátké doby se Žižkov rozrostl na jedno z největších měst v Čechách. S takřka 20 tisíci obyvateli v 350 domech jej kromě Prahy předstihoval jen Smíchov (!), Plzeň, Liberec a snad i Budějovice. To byl také stěžejní argument pro již zmíněné povýšení na město.⁵

Za tuto významnou proměnu vděčí Žižkov nepochybně svému prvnímu starostovi, Karlu

2 *Nová kniha o Praze 3.* [Ed.]: AUGUSTA, Pavel. Praha 1998, s. 13.

3 *Nová kniha o Praze 3.* [Ed.]: AUGUSTA, Pavel. Praha 1998, s. 13-14.

4 Stalo se tak na základě zákona o Velké Praze č. 114/1920 Sb., který vešel v platnost 1. ledna r. 1922. Myšlenka začlenění nebyla nová; před vznikem československého státu a ustavením Prahy hlavním městem ovšem přinášela zbytečné komplikace v podobě zvýšení daní a poplatků. (*Nová kniha o Praze 3.* [Ed.]: AUGUSTA, Pavel. Praha 1998, s. 16.)

5 <http://www.kauza3.cz/historie-prahy-3/clanky-o-historii/Zizkov-pred-125-lety.html>

Hartigovi. Ten byl do úřadu zvolen v roce 1876 a kromě vzniku nových domů, ulic a náměstí se zasloužil také o jejich pojmenování po českých velikánech. Tak například dnešní Koněvova třída bývala kdysi Poděbradovou. I samotný název Žižkov pomohl prosadit právě Hartig. Vedle svých starostovských povinností se jako horlivý vlastenec angažoval i v dalších sférách společenského a kulturního života; stál například u zrodu spolků jako Hlahol, Sokol, a na jeho popud vznikla na Žižkově Občanská záložna.⁶

Co pro nás bude zajímavé, je jeho sňatek. Roku 1865 se oženil s jistou Amálií Stomeovou. Její rodina na Žižkově vlastnila rozsáhlé pozemky, mezi nimiž figurovaly například vinice Velká Ševčíková (č.p.6) a Malá Ševčíková (č.p.5). Marie Stomeová, matka Amálie a vdova po pražském měšťanu a pekaři, pověřila Hartiga zhotovením regulačního plánu. Podle něj byla část jejích polí rozparcelována, tyto parcely rozprodány, a na nich zahájena výstavba nových domů. Hartig byl prvním, kdo učinil tento krok; zakrátko jeho příkladu následovali i další vlastníci, pozemky se prodávaly a Žižkov vstoupil do již zmíněné éry rychlé proměny ve město.⁷

Jak se toto vše týká Pražačky? Velmi úzce. Předně, původně se zde nacházela vinice; doložena je od šestnáctého století do konce století osmnáctého.⁸ Do minulosti za ní a jí podobnými nostalgicky hledí ne jeden pramen. Pro ukázkou alespoň jeden z nich:

[...] *po kdysi kvetoucích vinicích zbyly už jen libozvučné názvy – Smetanka, Pernikářka, Reismanka, Pražačka, Parukářka, Komotovka...*⁹

A dále? Byla to Pražačka, zemědělská usedlost doložená po zániku vinice¹⁰, velkostatek, číslo popisné 10, kde bydlela rodina Stomeů. Byla to Pražačka, ke které patřily ony pozemky, na jejichž částech později vzniklo město. Tak tedy, řečeno s mírnou nadsázkou, Pražačka stála u zrodu velkého Žižkova.

---

6 NECKÁŘOVÁ, Libuše: *Osudy dvou prvních starostů obce Žižkova*, in: Žižkovské listy, č.11, rok 2001, s. 7-8.

7 <http://www.zizkov-praha3.info/Casopis/no%2037.pdf>

8 *Praha 3 křížem krážem*. [Red.]: HORNÍČKOVÁ, Eva; [Fot. a dokumenty]: BOSÁKOVÁ, Jana a kol. Praha 2008, s. 38.

9 *Nová kniha o Praze 3*. [Ed.]: AUGUSTA, Pavel. Praha 1998, s. 14.

10 *Praha 3 křížem krážem*. [Red.]: HORNÍČKOVÁ, Eva; [Fot. a dokumenty]: BOSÁKOVÁ, Jana a kol. Praha 2008, s. 38.

Žižkovské podmínky a založení školy

Je zřejmé, že usedlost Pražačka nestála na tomtéž místě jako dnešní škola Na Pražačce. Existence usedlosti je doložena až do roku 1947, kdy se stavěla dnešní křižovatka Ohrada¹¹. Oproti tomu první budova naší školy byla postavena již v roce 1930. Na okolnosti vzniku tohoto objektu, který se nás týká již o něco více, nyní nahlédneme.

Dovolím si, opět s nadsázkou, konstatovat, že naše Pražačka byla jakousi třešničkou na dortu, nebo minimálně jednou z třešniček. Patřila totiž jednoznačně mezi nejmodernější školní objekty, a to nejen svým vzhledem, ale zejména dobou vzniku. Tehdy byl již vybudován solidní základ žižkovského školství, jehož rozvoj byl úměrný prudkému stavebnímu rozmachu a s ním spojenému nárůstu obyvatelstva. Ještě počátkem 70. let 19. století byla jedinou školou na území Žižkova trojtřídní olšanská škola, přezdívaná „Volšanská“. Její kapacity však byly nedostačující a mnohé žižkovské děti musely vzít zavděk školami v Karlíně a v Praze. Žižkovská obec se rozhodla situaci řešit a prvním viditelným výsledkem se stala nová škola na Komenského náměstí č.p. 400, postavená v roce 1873. V překotném tempu ji následovaly další – zdálo se, že volných lavic snad nikdy nebude dost; jakoby se s každou nově postavenou školou počet uchazečů znásobil. V roce 1910 bylo na Žižkově již 27 škol a v nich 12 953 žáků.¹² Šlo zejména o instituce poskytující základní stupeň vzdělání – školy obecné a měšťanské.¹³ Z nich mezi nejvýznamnější patřily (kromě již zmíněné na Komenského náměstí) například německá škola v Jeseniově ulici č.500 (1889), škola v Palackého ulici č.800 (1892-94) nebo škola na Pernštýnově náměstí č.1100 (1906), o které ještě uslyšíme v souvislosti s Pražačkou. Také střední školy měly na Žižkově zastoupení, i když v menším měřítku; šlo o státní reálku (tj. sedmiletou střední školu s přírodovědným zaměřením) na Sladkovského náměstí č.900 (1897) a státní gymnázium ve Štítného ulici č.10 (1903).¹⁴

Je patrné, že pro rozvoj škol na Žižkově byl klíčový přelom století. Málokoho asi překvapí, že s příchodem první světové války byly problémy spojené se školstvím odsunuty na vedlejší kolej. Na scénu se vrátily za odlišné situace – Praha byla nyní hlavním městem Československé republiky a nenápadně se ujímala režie ve svých, prozatím samostatných, předměstích. To se samozřejmě týkalo i školství; proto těch několik málo nových ústavů, které vyrostly po válce na Žižkově, nelze počítat za „originálně žižkovské“.

Budova nynější Pražačky byla postavena pro potřeby VI. měšťanské (občanské) dívčí školy v Žižkově, o jejímž založení rozhodla Zemská školní rada v roce 1919. VI. měšťanská škola dívčí byla založena 1.dubna 1920 a ve stejném roce byla umístěna do budovy v Lupáčově ulici č. 1200. Proč tato budova nevyhovovala, není zřejmé¹⁵, ovšem o nutnosti zbudování nové jednala komise Hlavního města Prahy ještě téhož roku (1920); o postavení budovy v Praze XI–Žižkově Na Pražačce, v ulici Za žižkovskou vozovnou, pak rozhodl školní výbor na Žižkově v roce 1923.

Město si na novou školu ještě počkalo; stavělo se teprve v letech 1929-1930. Zahájením stavby byl pověřen architekt Vladimír Martinek; prováděla ji firma ing. Františka Strnada.

Usnesením Hlavního města Prahy z 13.6.1930 byla nová školní budova nazvána „Jiráskovou školou“. Je třeba podotknout, že její půdorys nebyl tehdy ještě totožný s dnešním. V současné době se budova skládá ze dvou křídel; ve větším z nich sídlí základní škola a mateřská škola a v menším gymnázium. Původní objekt sestával z jediného křídla, dnes toho většího. „Naše“ křídlo je o deset let mladší.

11 *Nová kniha o Praze 3*. [Ed.]: AUGUSTA, Pavel. Praha 1998, s. 52.

12 *Nová kniha o Praze 3*. [Ed.]: AUGUSTA, Pavel. Praha 1998, s. 102.

13 Školy obecné a měšťanské byly od sebe odděleny v roce 1891. (<http://www.zizkov-praha3.info/Casopis/no%2031.pdf>)

14 *Nová kniha o Praze 3*. [Ed.]: AUGUSTA, Pavel. Praha 1998, s. 101-104.

15 Je pravděpodobné, že umístění do Lupáčovy ulice č.1200 bylo pouze provizorní; neboť v této budově již sídlila jiná škola a obě dohromady se sem zkrátka nevešly.

V budově Jiráskovy školy se začalo vyučovat ve školním roce 1930/31, kdy zde bylo umístěno hned několik škol. Kromě VI. měšťanské školy dívčí to byla jednak VI. měšťanská škola chlapecká, a jednak nově zřízená XI. obecná škola, která byla roku 1938 rovněž rozdělena na chlapeckou a dívčí.¹⁶

---

¹⁶ Předcházející informace popisující samotný proces vzniku Jiráskovy školy jsou čerpány ze školní kroniky VI. měšťanské dívčí školy v Žižkově. (AHMP, fond 6. měšťanské dívčí školy, *Pamětní kniha VI. občanské (měšťanské) dívčí školy v Žižkově*).

Vyčteno z kroniky

V následujících řádcích budu vycházet ze dvou pamětních knih, které však na sebe přímo navazují a vytvářejí jedinou kroniku jediné školy. Jedná se o dívčí část rozdělené XI. obecné školy.¹⁷ Na osmi zaznamenaných školních letech, kryjících se s obdobím druhé světové války, lze poměrně dobře vysledovat osudy budovy Na Pražačce.

Pokusím se sledovat dvě úrovně vývoje školy. V první řadě bude mým cílem na základě kronik vytvořit obrázek, jak mohlo obecně vypadat české školství v době protektorátu. V řadě druhé mi půjde o výtah informací mapujících dějiny konkrétní školy.

Nejprve tedy několik obecných znaků soudobého školství. Nemusely nutně vycházet ze skutečnosti, že probíhá světová válka a Čechům diktuje podmínky jiný národ, ale ve většině případů byl právě tento faktor rozhodující.

Snad nejtypičtější pro české školství nejen pro válečná léta, ale minimálně pro celou první polovinu dvacátého století, bylo střídavé vyučování. Střídání mohlo probíhat na několika úrovních. V dobách míru byl běžným jevem stálý nedostatek žákovských lavic, přestože město se mu snažilo předcházet stavbou nových školních budov, přístaveb, nebo pronajímáním již stojících domů. Zdálo se však, že tento problém se potáhne donekonečna a poptávka nebude nikdy zcela pokryta. Proto bylo třeba vymyslet náhradní řešení – vyučovat střídavě. V praxi to vypadalo tak, že do budovy nebo její části vyhrazené pro jednu školu se musely vejít školy minimálně dvě. Tím vyvstávala řada nepříjemností. Zejména se musel přizpůsobit samotný proces výuky. Šest dní v týdnu, včetně soboty, bylo rozděleno na dopoledne a odpoledne. Každé škole byly posléze přiděleny vyučovací půldny. Standardní výuka tak probíhala po celý den až do večerních hodin, pouze v poledne došlo mezi školami k předání štafety. Nepohodlné řešení měla také otázka neučebních místností – kabinetů, sboroven a ředitelen. O nějakém soukromí učitelů nemohla být ani řeč; místnosti plnily často více funkcí a mohly zároveň sloužit všem přítomným školám. A teď si představme, jak s již takto neutěšeným stavem zamávala válka. Mnohé školní budovy zabrali nacisté – jako vojenské základny, lazarety, administrativní centra či shromaždiště evakuovaných civilistů. Žižkovské školy se k sobě navzájem zachovaly přátelsky a obětavě. V neobsazených budovách bylo poskytnuto útočiště školám, které o svou střechu nad hlavou přišly. Tím se zmnohonásobil zádrhel, který představovaly nedostačující prostory. Škol se v jednotlivých budovách tísnilo víc, než bylo zdrávo – pro příklad – na jaře 1945, kdy byla situace nejkritičtější, se jich ve školní budově na Komenského náměstí střídalo deset¹⁸. Poprally se s tím však statečně a prokázaly schopnost improvizovat. Když již byl stav věcí neúnosný, vyučovalo se pomocí domácích úkolů.

Dalším v kronice často zaznamenávaným jevem byly všemožné projevy solidarity, a to jak upřímně míněné, tak vynucené. Celkem nevinným byl sběr. Představíme si celkem snadno, že děti byly vedeny ke spořivosti a k úctě ke všemožným surovinám a materiálům. Tak si můžeme přečíst zmínky jednak o povinném sbírání kostí, bylin nebo odpadu, a jednak o dobročinných sbírkách. Ještě v roce 1938 děti i učitelé z vlastních skromných zdrojů přispívali na potřeby nezajištěných spoluobčanů; od března 1939 pak povinně odváděli příspěvky Německému Červenému kříži nebo přímo německým armádám na frontu.

(Podzim 1938:) *Většinou chudé a samy potřebné pomoci, osvědčily naše žákyně přece jen cit k trpícím a sbíraly drobné příspěvky peněžité, prádlo, šatstvo a hračky těm, kteří v zoufalých záříjových dnech pozbyli domova. Bylo zakoupeno za 200 Kč losů ve prospěch strádající mládeže a do Babiččiny komory v Žižkově odvedeno množství prádla a oděvu. Učitelský sbor přijal na sebe dobrovolnou povinnost odvésti v druhém pololetí občanského roku letošního 1% na Jubilejní dar*

17 AHMP, *Pamětní kniha XI. obecné školy dívčí v Praze XI-Žižkově Na Pražačce a Škola XI. obecná dívčí v Praze XI, Za žižkovskou vozovnou 1700.*

18 AHMP, *Škola XI. Obecná dívčí v Praze XI, Za žižkovskou vozovnou 1700, školní rok 1944/45.*

na ochranu republiky.¹⁹

Ve dnech 6. - 17. ledna 1942 byla prováděna sbírka teplého prádla a šatstva pro říšskou brannou moc za spolupráce učitelstva. Všichni členové učitelského sboru aktivně při sbírce spolupracovali, jednak při svážení balíků, jednak ve sběrně ve škole na Komenského nám.²⁰

O zabezpečení a poskytování podpory sociálně slabým dětem se staraly školní družiny.

V budově umístěna je družina mládeže, instituce zřízená a vydržovaná hlavním městem ve prospěch mládeže sociálně slabé, družině vyhrazena je místnost v suterénu chlapecké školy, ve volných půldnech shromažďují se tu děti zaměstnaných rodičů k společné práci, zábavám i hrám a dostává se jim i vydatných obědů z kuchyně, připojené k družině.²¹

Značné procento úsilí vyvíjeného na hladký chod škol pokrývala činnost rodičovských sdružení. Ta měla být povinně na každé škole zřízena na základě výnosu ministerstva školství a národní osvěty ze dne 5. května 1939. Jejími členy byli všichni rodiče žáků a všichni učitelé. Rodičovská sdružení vytvářela společné fondy, ze kterých byly financovány školní pomůcky a vybavení, případně shromažďovala šatstvo a obuv pro chudé děti. Také na svých schůzích projednávala různé projekty, které měly zvýšit přístupnost a kvalitu vzdělání poskytovaného dětem na dané škole. Tak se výbor rodičovského sdružení při XI. obecné škole smíšené, jmenovitě jeho předseda Karel Svoboda, zasloužil o přístavbu nového křídla budovy Jiráskovy školy.

Výbor sdružení pilně sledoval otázku nutné přístavby školy; politickými poměry však uskutečnění přístavby bylo odsunuto. Rodičovské sdružení, přesvědčeno o nutnosti stavby, vyslalo deputaci k místnímu starostovi města Žižkova panu J. Cónovi, se žádostí o podporu tohoto požadavku, což pan starosta přislíbil vykonati.²²

Rodičovská sdružení byla také propojena s výbory Školní protiletické obrany, které byly při školách z nařízení úřadů zřízeny po vyhlášení mobilizace na podzim 1938 a nadále fungovaly i během válečných let. Se žáky se konala pravidelná poplachová cvičení; nacvičovali použití plynových masek a postup při evakuaci ze školy. Jednalo se i o otázkách zatemnění místností za soumraku; na podzim 1940 se o ně „v zájmu nerušeného vyučování“ postaral osvětový odbor hlavního města Prahy. Kromě nákladných zatemňovacích záclon připevněných na okna byly taktéž provedeny úpravy elektrického osvětlení, které měly zajistit rychlou a přesnou kontrolu v případě náhlého zhasnutí světél v budově.²³

Důležitým bodem pro dobrou školní kroniku byla pečlivá evidence zdravotního stavu žactva. Důraz na hygienu a prevenci byl značný; školáci byli pravidelně podrobováni odborným prohlídkám školních lékařů, očkovaní a vyšetřováni. Zároveň se ministerstvo školství a národní (lidové) osvěty staralo o různé osvětové akce jako například Týden národního zdraví nebo Týden národní čistoty a pořádku.

Nyní přejdeme k novinkám, které do protektorátního školství přinesli samotní okupanti a jejich úřady. Těch byla řada. Nacistická školská politika byla germanizační. Výraznou oporu našla v ministru školství a lidové osvěty, kolaborantovi Emanueli Moravcovi (ve funkci byl od ledna 1942 do května 1945).

Viditelné změny lze zaregistrovat ve formální úpravě veškerých dokumentů, včetně těch školních. Názvy a texty byly vždy dvojjazyčné, německý jazyk zaujímal samozřejmě první místo. V souvislosti s těmito úpravami byly také pozměněny oficiální názvy škol a zároveň byla školám přidělena nová razítka, taktéž dvojjazyčná. Zde je zřejmě možno hledat odpověď na otázku, proč

19 AHMP, *Pamětní kniha XI. obecné školy dívčí v Praze XI-Žižkově Na Pražačce*, školní rok 1938/39.

20 AHMP, *Škola XI. obecná dívčí v Praze XI, Za žižkovskou vozovnou 1700*, školní rok 1941/42.

21 AHMP, *Škola XI. obecná dívčí v Praze XI, Za žižkovskou vozovnou 1700*, školní rok 1942/43.

22 AHMP, *Pamětní kniha XI. obecné školy dívčí v Praze XI-Žižkově Na Pražačce*, školní rok 1938/39.

23 AHMP, *Škola XI. obecná dívčí v Praze XI, Za žižkovskou vozovnou 1700*, školní rok 1940/41.

byla v roce 1940 založena nová kronika školy, jejíž první věty zní takto:

Před zahájením školního roku 1940/41 byl změněn dosavadní název školy: XI. obecná škola dívčí v Praze–Žižkově Na Pražačce ve dvojjazyčný název: 11. obecná škola dívčí v Praze 11 Žižkově 1700, Za žižkovskou vozovnou. Stalo se tak výnosem městského školního výboru v Praze č.j. 30.091 – VI.40 ze dne 24. srpna 1940. V důsledku toho bylo zakoupeno nové dvojjazyčné razítko školy (úřední). Nové názvy škol byly v dvojjazyčném znění umístěny na průčelí budov. Dvojjazyčnými názvy opatřeny byly i místnosti veřejně přístupné, ředitelna a třídy. Současně obdržela škola nové pořadové číslo 115.²⁴

Díky ochotě pana L. Beneše ze Žižkova, který navštěvoval 11. obecnou školu chlapeckou v Praze XI-Žižkově (tedy školu paralelní k té, k níž jsou k dispozici kroniky), máme možnost prohlédnout si (v příloze) vysvědčení neboli „školní zprávu“ ze školního roku 1941/42.

Od vysvědčení se přesuneme ke konkrétním předmětům. Zajímavou otázkou byla výuka náboženství. Žáci byli ve škole evidováni mimo jiné podle příslušnosti k určité církvi, na základě čehož pak navštěvovali hodiny s pedagogy na danou církev zaměřenými - většina se tak učila to, k čemu měla blízko. Vyučovalo se náboženství římskokatolickému, československému a českobratrskému-evangelickému. Ještě ve školním roce 1938/39 bylo možné přihlásit se mimo tato tři nejčastější vyznání také k pravoslavné, řeckokatolické, metodistické církvi, luteránství nebo k vyznání „israelskému“. K posledním pěti jmenovaným se však hlásilo pouze nepatrné procento žáků. Pro příklad, v „Přehledu žactva dle náboženství“ ze školního roku 1938/39 nacházíme v kronice XI. obecné školy dívčí tyto údaje: Z celkového počtu 394 žákyň se 222 hlásí k náboženství římskokatolickému, 83 k československému, 48 k českobratrskému-evangelickému, po jedné k řeckokatolickému, pravoslavnému a israelskému; 38 dívek je uvedeno v kolonce „bez vyznání“.²⁵ Málo zastoupená náboženství se také vyučovala; většinou společně pro žáky z více škol. V prvním „protektorátním“ školním roce, tedy 1939/1940, doznaly tabulky některých změn. Zánik Československa se vyřešil přepisem kolonky „československé“ na „českomoravské“. Zbylé církve byly shrnuty pod jedinou kolonku, nadepsanou „jiné“. Na místě slova „israelské“ teď stálo „židovské“²⁶, což již mohlo (nebo taky nemuselo) působit zbarveně. Nicméně o další rok později, a to je snad výmluvné, již taková možnost chyběla docela.²⁷

Nyní nás bude zajímat německý jazyk. Ve školní zprávě je tento předmět uveden hned na první pozici, což nikoho asi nepřekvapí. Jak to bylo s výukou němčiny u nás? Poněkud překvapivě nebyla jako povinný předmět zavedena okamžitě; napřed proběhlo cosi jako zkouška českého lidu – mohl si vybrat, zda chce mít s němčinou něco společného, či ne.

Ve školním roce 1940/41 počíná vyučování německému jazyku na pražských obecných školách od třetí třídy jakožto nepovinného předmětu, jehož oddělení se zřizují podle výnosu ministerstva školství Sb. č.223 vyhláškou 22. července 1940 tenkrát, přihlási-li se alespoň 12 dětí k vyučování. Z předcházející tabulky jest patrno, že k vyučování nepřihlásilo se celkem nepatrné množství žákyň, dětí vesměs málo nadaných nebo nedbalých.²⁸

Což o to, český lid asi nechtěl, ale vzpírat se si netroufl, když šlo o děti. Tak i tak si nacisté záhy prosadili absolutní mandát německého jazyka. Povinná výuka němčiny na obecných školách byla zavedena v listopadu 1940.²⁹ Počínaje třetí třídou bylo v rozvrhu osm hodin německého jazyka. Doplátily na to předměty jako literatura, občanská výchova nebo dějepis. Byly vyučovány v menším rozsahu nebo úplně vypuštěny.

24 AHMP, Škola XI. Obecná dívčí v Praze XI, Za žižkovskou vozovnou 1700, školní rok 1940/41.

25 AHMP, Pamětní kniha XI. obecné školy dívčí v Praze XI-Žižkově Na Pražačce, školní rok 1938/39.

26 AHMP, Škola XI. Obecná dívčí v Praze XI, Za žižkovskou vozovnou 1700, školní rok 1939/40.

27 AHMP, Škola XI. Obecná dívčí v Praze XI, Za žižkovskou vozovnou 1700, školní rok 1940/41.

28 AHMP, Škola XI. Obecná dívčí v Praze XI, Za žižkovskou vozovnou 1700, školní rok 1940/41.

29 AHMP, Škola XI. Obecná dívčí v Praze XI, Za žižkovskou vozovnou 1700, školní rok 1940/41.

Protektorátní školství vyžadovalo poslušnost učitelů. Ti dostávali mimo jiné úkoly jako organizovat sběr papíru, kovů a textilu, museli se účastnit přednášek, vyplňovat všemožné dotazníky, tlumočit žákům požadavky ministerstva a sami je nabádat k jejich plnění. O prázdninách se museli účastnit prací.

Pracovní nasazení se také ukládalo jako trest nepříliš „snaživým“ kantorům. Příkladem z Pražáčky může být učitel Jan Joska, o kterém je v kronice spousta zmínek.

Přednášky 8.12. (1942) „České dějiny v rámci Říše“ neúčastnili se pí uč. Plátová a p. uč. Joska.³⁰

Učitel Joska povolán 21.6. (1944) pracovati celý den na vykopávce. Zpětně povolán na 5.8.1944.³¹

Dne 18.9. předána VI. třída na 10. obvod, protože třídní učitel Jan Joska byl toho dne válečně nasazen jako dělník do dolů v Hlubočepch.³²

Snahou nacistů bylo zrušit český národ a vše, co se jej týkalo. Dosavadní národní svátky přestaly platit a namísto nich se pravidelně slavilo výročí založení Protektorátu a narozeniny Háchy, Neuratha, Heydricha a Hitlera. Na budovách včetně škol visely vlajky Protektorátu a Říše. Taktéž bylo třeba náležitě oslavit každý velký úspěch wehrmachtu. A co teprve největší tragédie – úspěšný atentát na Reinharda Heydricha!

Dne 4. června 1942 zemřel pan Zastupující říšský Protektor v Čechách a na Moravě SS Obergruppenfuhrer Reinhard Heydrich, generál policie, na následky atentátu, spáchaného dne 27. května t.r. Tento atentát byl celým českým národem ihned odsuzován a zpráva o smrti pana Zastupujícího říšského Protektora byla přijata s opravdovou účastí a upřímným žalem. K jeho rakvi přišly se poklonit zástupy z celých Čech a Moravy. Učitelský sbor zaslal kondolenci ministerstvu školství a národní osvěty k rukám prof. Wehle. Současně – na návrh pí uč. Řihové, byly žákyně vyzvány ke sbírce na Německý Červený kříž. Sbirka vynesla 522 K, jež byly poslány šekem 63.000.

V četných městech Protektorátu konaly se manifestační projevy loyality k Říši a zakončeny byly mohutným projevem v Praze na Václavském náměstí za přítomnosti pana státního presidenta a celé protektorátní vlády. Tohoto projevu se opět účastnili všichni členové učitelského sboru.³³

---

30 AHMP, Škola XI. Obecná dívčí v Praze XI, Za žižkovskou vozovnou 1700, školní rok 1942/43.

31 AHMP, Škola XI. Obecná dívčí v Praze XI, Za žižkovskou vozovnou 1700, školní rok 1943/44.

32 AHMP, Škola XI. Obecná dívčí v Praze XI, Za žižkovskou vozovnou 1700, školní rok 1944/45.

33 AHMP, Škola XI. Obecná dívčí v Praze XI, Za žižkovskou vozovnou 1700, školní rok 1941/42.

Každý den jinak

Nyní se skutečně ve stručnosti a v chronologickém pořadí podíváme na konkrétní události, které do roku 1945 psaly historii XI. obecné dívčí školy a s ní i Pražačky. Jak zjistíme, šlo vlastně o jeden velký zmatek.

Začneme opět popisnou pasáží, která v kronice navazuje na text uvedený v úvodu práce:

V ohromné školní budově umístěny jsou obecné a měšťanské školy dívčí a chlapecké, mateřská škola, družiny mládeže, knihovna hlavního města Prahy a čítárny pro děti i dospělé. Škola má i vlastní svoji lékařskou ordinaci s čekárnou, dále koupelny a sprchy pro mládež a četné vedlejší místnosti. Ohromná budova je obklopena dobře pěstěnou zahradou a vyhovovala v prvních letech po vystavění všem požadavkům pedagogickým a hygienickým.

Na Pražačce se řešil stejný problém jako všude po Praze – moc dětí a málo prostoru. XI. obecné škole smíšené patřilo v budově čtrnáct tříd, které byly doslova nacpány k prasknutí. Již v roce 1938 byli žáci a žákyně VI. a V. ročníku převáděni do X. obecné školy na Pernštýnově náměstí. Z důvodu komplikované správy byla dnem 1. července 1938 XI. obecná škola rozdělena na dívčí a chlapeckou. Správcem chlapecké školy byl ustanoven Rudolf Erpek a zatímní řídící učitelkou dívčí školy Karla Rindová. Současně městský školní výbor v Praze ustanovil zakotvit do názvů škol spojení „Na Pražačce.“

V září roku 1939 bylo zásluhou rodičovského sdružení na Pražačce započato s kopáním základů nového křídla budovy.

Ve školním roce 1940/41 probíhalo na podzim z neuvedeného důvodu střídavé vyučování s 12. obecnou školou dívčí i chlapeckou z Jarova. V témže roce byla hotova vytoužená přístavba.

Naprostý nedostatek učeben a příslušných místností, kabinetů, pracovny, kreslírny a podob., kterým trpí i ostatní školy v budově umístěné, způsobený rychlým a nečekaným vzrůstem počtu přihlazeného žactva, vynutil si přístavbu školy. K traktu, ve kterém jest umístěna chlapecká škola, přistavuje se nové rozlehlé třípatrové křídlo, ve kterém budou umístěny obě obecné školy, dívčí i chlapecká..

Na jaře roku 1941 se v kronice objevují první náznaky, že budova na Pražačce „byla zabráná“. Nejprve se zde pouze konstatuje, že se „z úředního příkazu“ konalo vyučování od 12. března do 26. května v budově 12. obecných škol na Jarově. Následující zpráva už je konkrétnější, avšak stále neuvádí, komu že se to u nás zalíbilo:

Dne 28. května byla škola zabráná opět, mimo trakt mateřské školy. 11. obecná škola chlapecká a 6. měšťanská škola dívčí odešly opět na svá dřívější působiště (Kde se nacházelo, z kroniky nevyplývá, nicméně na základě paměti p. Beneše to nejspíš byla škola na Pernštýnově náměstí, dnešním nám. Barikád). Naše škola zde zůstala a všechny třídy umístěny v traktu mateřské školy, jež je oddělena od ostatní budovy.

Zajímavé, ne? Není tedy nepředstavitelné, že v obsazené škole (přestože nevíme, kým) se zároveň vyučuje. Stačí mít izolovaný trakt mateřské školy. Ovšem ani dívčí škola zde dlouho nesetřvala; od 7. června až do konce školního roku (28. června) již byla opět na Jarově.

S nástupem nového školního roku 1941/42 se navrátila znovu „do svého“, do budovy Jiráskovy školy na Pražačku. Po pěti měsících, mezi 6. a 18. únorem, se žákyně učily na Jarově, potom zase na Pražačce a od 1. dubna opět na Jarově – střídavě s 12. obecnými školami.

V prvním zápise školního roku 1942/43 již je nastíněn účel obsazení budovy Pražačky:

Zahájení vyučování bylo opět v budově 12. ob. šk. dívčí na Jarově, č. 200, protože naše škola je dosud zabráná od 1. IV. 1942 pro účely vojenské.

Pokud se tedy pisateli kroniky dá věřit, o záboru vojenského charakteru mluvíme od dubna roku 1942. Prozatím i tentokrát se jednalo o dočasný stav věcí; 16. prosince 1942 byla budova uvolněna. Nebyla však „způsobila k účelům školy“, a proto se 12. obecná škola dívčí opět usídlila jinde – tentokrát na Pernštýnově náměstí, kde se střídala s 10. občanskou školou chlapeckou.

Na základě dvou prohlídek školy „po odchodu vojsk“ v lednu 1943 byl zjištěn rozsah škody a osud školního kabinetu. Ten byl „uzavřen 1.IV. 1942, opatřen kromě zámku též petlicí s visacím zámkem. Oboje bylo násilím otevřeno, pomůcky vyklizeny na chodbu a z místnosti učiněna marodka.“

Pravděpodobně v květnu téhož roku (1942) již byla Pražačka znovu zabrána; musela se „celá vyprázdnit pro účel vojenský“. Tehdy šlo již o trvalé obsazení – do května 1945.

Školní rok 1943/44 strávila XI. obecná škola dívčí kompletně na Pernštýnově náměstí. Školní rok 1944/45 zahájila zde, pak se ale situace zkomplikovala. Od 12. do 26. února se pro nedostatek uhlí vyučovalo pomocí domácích úkolů, které byly dvakrát týdně zadávány ve školní budově na Pernštýnově náměstí; ta byla ale 26. února zabrána pro evakuované Němce. Školy se odtud přestěhovaly na Komenského náměstí, kde jich nyní bylo dohromady deset. 16. dubna pak 11. obecná dívčí škola opět přešla na Jarov, kde „děti měly mnohem blíže“.

Jaro 1945 sebou přinášelo vědomí brzkého konce války a pro školy byla situace ještě nepřehlednější než kdy předtím. Všeobecné vzrušení a očekávání podpořily únorové spojenecké nálety. Poslední dva týdny před povstáním již zřejmě nikomu nevadilo, že se s výukou nadobro skoncovalo. „Děti nechodily do školy pro přípravu umístění dalších evakuovaných Němců a organisování útulků pro bezpřístřešné.“

Vidíme, že toho, co zbylo z válečné historie Pražačky jakožto školy, není moc. Bohužel pro ni, na určité věci mají zřejmě stejný vkus lidé různé povahy a smýšlení. Její neodolitelnost se jí stala osudnou.

Bašta hnědých košil

O bojích na Pražačce během květnového povstání toho již bylo napsáno hodně a já si dovolím vojenskými záležitostmi se nezabývat. Jen velmi stručně. Pražačka představovala v rámci Prahy jeden z nejstabilnějších opěrných bodů nacistů.. Zpočátku byla iniciativa na německé straně. Díky tankům a kulometné podpoře – kulometná hnízda lemovala dnešní Koněvovu třídu a velký význam měl těžký kulomet umístěný přímo ve věži školní budovy - se nepřátelům podařilo ovládnout „široké předpolí školy, které systematicky rozšiřovali“.³⁴ Již 5. května se však zformovala skupina českých dobrovolníků – pod vedením poručíka v záloze Františka Vlčka obsadili některé budovy naproti Pražačce a postavili první barikády. Od této chvíle až do ústupu německých jednotek 8. května drželi povstalci nacisty v šachu a s vypětím sil jim nedovolili prolomit obranné linie. Místní barikádníky přišly podpořit všechny jednotky, které mohla postrádat sousední velitelství. Večer 8. května německá posádka budovu opustila, aby se připojila k armádám spěchajícím do amerického zajetí. Vzala si s sebou rukojmí jako živé štíty.

Jedna hrozba polevila, avšak hrůza zřejmě měla teprve přijít; když se povstalci vydali na obhlídku objektu, čekala je zdrcující podívaná. Za školou byly odhaleny čerstvé masové hroby, ve kterých ležela společně těla povstalců i zabitých Němců. Kromě padlých na barikádách zůstaly v budově školy a na jejím pozemku desítky umučených a zavražděných civilistů.

Právě o zvěrstvech a masakrech se v souvislosti s Pražačkou mluví. Oběťmi se stali rukojmí z řad zajatých policistů i náhodných, na ulicích či v domech „posbíraných“ občanů. Zejména v tělocvičně a ve sklepech četní zajatci čekali, jak s nimi bude naloženo. Někteří měli štěstí a dožili se osmého květnového dne, kdy nacisté Pražačku opustili. Některé z nich zastřelili u zdi, mnoho mučili u „výslechů“ a jejich těla zohavili. Příímí svědci spáchaných hrůz se dají téměř jistě spočítat na prstech jedné ruky a vesměs se zachránili útekem. Nacisté si dali záležet, aby jich moc nezůstalo – pokud možno žádní.

Zbývá odpovědět na otázku, kdože to tak bezohledně naši školu zabral a znesvětil. Byla to V. standarta SA Feldhernhalle, jejíž posádku tvořili zapálení mladí nacisté ve věku 16 – 18 let.³⁵

Zevrubnější představu o jejich působení na Pražačce si můžete vytvořit na základě vybraných pamětí svědků, které jsou v příloze.

---

34 Praha 3 v květnovém povstání 1945. Sborník vzpomínek a dokumentů, Praha 1988, s.19.

35 ČVANČARA, Jaroslav: *Někomu život, někomu smrt*, Praha 2003, s. 228.

Závěr: Čím byl rok 1945

V závěru své práce se vrátím naposledy do školského prostředí. Během léta v roce 1945 bylo třeba dát zuboženou budovu Pražačky do pořádku, aby mohla v září po měsících nepříznivé atmosféry opět přijmout své žáky a žákyně. Úkol to byl nesnadný. O znásobení nepořádku, který po sobě zanechali Němci, se postarali vojáci Rudé armády, kteří se zde 9. května na pár týdnů taktéž usadili.

Prázdniny před školním rokem 1945-46 byly ve znamení intenzivní činnosti, aby školní budova mohla se vrátit svému účelu. Vzhled školy uvnitř byl skličující. Jediné okno nebylo celé, sklo i rámy rozbité, zásuvky a vypínače elektr. světla zmizely, lustry a žárovky rozbity, všechny kliky oken a dveří zmizely, umyvadla rozbita, všechny stoly, skříně, tabule – vše rozkradeno, nebo rozbito. Všude jen špína, hnusný puch, ticho rušeno jen bzúčením hmyzu, tisíci mouchami, sem tam přiběhla krysa - - -

Zde přišla lidská zloba, zbytečné ničení, zde dospělí muži zapomněli, že škola patří dětem, a v návalu běsnění mařili výsledky práce celé generace malého národa, drobných lidí města Žižkova.³⁶

Rok 1945 tak měl v pojetí Pražačky přinejmenším tři rozměry. Zaprvé, byl rokem tragédie – oplakávaly se ztráty nevinných lidí, které s sebou přináší každá válka. Zadruhé, byl rokem vítězství; oslavoval se konec války a oslavoval se návrat škol „domů“. A konečně zatřetí, byl rokem úklidu. Uklízela se špinavá minulost školy. A uklidila se.

---

36 AHMP, *Škola XI. Obecná dívčí v Praze XI, Za žižkovskou vozovnou 1700*, školní rok 1945/46.

Seznam literatury a pramenů:

Odborná literatura a články:

- *Nová kniha o Praze 3.* [Ed.]: AUGUSTA, Pavel. Praha 1998.
- *Praha 3 křížem krážem.* [Red.]: HORNÍČKOVÁ, Eva; [Fot. a dokumenty]: BOSÁKOVÁ, Jana a kol. Praha 2008
- *Praha 3 v květnovém povstání 1945.* Sborník vzpomínek a dokumentů, Praha 1988.
- ČVANČARA, Jaroslav: *Někomu život, někomu smrt*, Praha 2003.
- NECKÁŘOVÁ, Libuše: *Osudy dvou prvních starostů obce Žižkova*, in: *Žižkovské listy*, č.11, rok 2001
- <http://www.zizkov-praha3.info/Casopis/no%2031.pdf>
- <http://www.kauza3.cz/historie-prahy-3/clanky-o-historii/Zizkov-pred-125-lety.html>

Archivní prameny:

- AHMP, *Škola XI. obecná dívčí v Praze XI, Za žižkovskou vozovnou 1700.*
- AHMP, *Pamětní kniha XI. obecné školy dívčí v Praze XI-Žižkově Na Pražačce.*
- AHMP, fond 6. měšťanské dívčí školy, *Pamětní kniha VI. občanské (měšťanské) dívčí školy v Žižkově.*
- Národní archiv ČR (NACR), fond „Protifašističtí bojovníci“, O. Bukovský: *Pražské povstání.*
- NACR, fond „Protifašističtí bojovníci“, Stanislav Dolejší: „Nacistická tvrz ve škole Na Pražačce“.
- Archiv bezpečnostních složek (ABS). „Zprávy o bojích v Praze. Události v kasárnách SA Feldhernhalle, v Praze XI Na Pražačce.“

Seznam příloh:

- I. Polohopisný plán Žižkova z roku 1905 - mapa Pražačka – podle paměti paní Fr. Suché; Žižkovské listy č. 17.
- II. „Pražačka“ – podle paměti paní Fr. Suché; Žižkovské listy č. 17.
- III. Dvůr Pražačka (fotografie)
- IV. Novostavba – škola (fotografie)
- V. Vysvědčení z 11. obecné školy chlapecké, školní rok 1941/42
- VI. SA Feldhernhalle (fotografie)³⁷ – zdroj: ČVANČARA, Jaroslav: *Někomu život, někomu smrt*, Praha 2003, s. 229.
- VII. Policejní protokol s Josefem Mráčkem (ABS).
- VIII. Policejní protokol s Drahomírou Matouškovou (ABS).
- IX. Vzpomínky zajatců nacistů Na Pražačce (NACR)

---

³⁷ČVANČARA, Jaroslav: *Někomu život, někomu smrt*, Praha 2003, s. 229.

I - Polohopisný plán města Žižkova z roku 1905

II - „PRAŽAČKA“

Žižkovské listy; podle paměti paní Fr. Suché

„Zajímavá jsou pojmenování pozemků kdysi patřících ku Pražačce. Jsou to Čtyrhranák (velké pole na Bachlovce), Skalka (za Židovskými pecemi), Pleich (protože se tam, kde je nyní zásobovací zahrada, bělivalo prádlo), Velká sekera (kde je nyní remisa el. Drah), Višňovka (Šefčíková – na vrchu Žižkova), Tříhranák, Strouha (pastvina), Sekera u silnice, Za stodolou (pole), Podle stavu (pastvina), Velká mez (pastvina), Grejcárek (byly tam pastviny i pole u Libně); jméno prý měl od doby, kdy se tam licitovalo od krejcaru, či – že při licitaci někdo přihodil i krejcar. K Pražačce patřilo i Rumiště, Provázek (pole s pastvinou), Olšanské pastviny i pole, Rišmanis. Tato pojmenování byla běžná ještě v roce 1884.

V těch dobách pole čítala přes 79 jiter, zahrady více než 1 jitro, pastviny více než 2 jitra, rumiště přes 1 jitro. Podle domácího zápisníku katastrální výnos z uvedeného činil 621 fl. 55 kr. - 22 7/10 fl., gruntovní daň 14 1 fl. - 9 fl., zemská 75 fl. - 48,5 fl.

V roce 1891 se na Pražačce sklídilo 1355 mandelů ječmene, 1000 mandelů pšenice, 250 mandelů žita, 264 mandelů ovsa. Sázely se hojně i brambory, řepka i řepa, též hořčice až 36 „for“ (v roce 1887). „Velká“ i „malá“ stodola bývaly plné a ještě se obilí dávalo do stohů, pročež se kolem Pražačky pak vesele rozléhalo mlácení cepy, až je vytlačily žentoury a párovka.

Sluší se dodat, že v (něm.) parcel. protokolu obce vinohradské z roku 1841 uvádějí se pozemky, patřící ku Pražačce č. 10 na těchto místech: Sluncová, Popravní místo, Volšany, Na Pískách. Paní Stomeové patřivala i Malá vinice a Velká Šefčíková. Na těchto pozemcích pečlivě hospodařili Stomeovi. Nebývá to nyní zvykem, aby majitelka dvora sama na péči o kravky dohlédala, mlíko sama prodávala, s hráběmi na pole šla atd, leč milostpaní Marie Stomeová stejně tak, jako její matka, byla opravdovou „panímámou“, jako např. selka někde na Plzeňsku. Činně se účastnila i hospodaření. To jí však nepřekáželo, aby své dcerušce Mařence dala pečlivé vychování, kterého se jí dostalo i v klášteře u Milosrdných sester v Karlíně. Dosud žije v paměti, jak Mařenka milovala přírodu – věrným strážcem jí byl pes Otello. Když dorostla, stala se jí osudnou jízda na koni – tragicky zahynula.“

III – Dvůr Pražáčka

Dvůr Pražáčka

IV – Novostavba - škola

V - Vysvědčení z 11. obecné školy chlapecké; školní rok 1941/42.

DEUTSCHES REICH. — NĚMECKÁ ŘÍŠE.
 PROTEKTORAT BÖHMEN UND MAHREN. — PROTEKTORÁT ČECHY A MORAVA.
 Land *Bohemia* Politischer Bezirk *Prag*
 Země *Čechy* Politický okres *Praha*
 5. Klasse Volksschule *für Knaben* mit tschechischer Unterrichtssprache
 třída obecná škola *pro chlapce* s českým jazykem vyučovacím
 in *Prag II. - Malá Strana*
 v *Praha II. - Malá Strana*

Schuljahr 1941/42. Zahl
 Školní rok Císlo *1*
Schulnachricht. — Školní zpráva.
Ludvík Beneš
 Volkszugehörigkeit *tschechisch* Staatsangehörigkeit *Čech*
 narodnosti *tschechisch* státní příslušnosti *Čech*
 geboren am *19. 11. 1922* in *Prag*
 narozen dne *19. 11. 1922* v *Prag*
 polit. Bezirk *Prag II.* Religion, *tschechisch*
 politický okres *Prag II.* náboženství, *tschechisch*
 überhaupt in die Schule eingetreten in *Prag II.* am *1. 11.* 19 *11.*
 začal choditi do školy vůbec v *Prag II.* dne *1. 11.* 19 *11.*
 hier am *1. 11.* und erhielt in der *11.* Klasse,
 do zdejší školy dne *1. 11.* aufsteigender Jahrgang) folgende Noten: *11.* třídě,
 Abtheilung (*1*) aufsteigender Jahrgang) folgende Noten:
 oddělení (*1*) postupný ročník) tyto známky:

Habitah Pololet	I	II
Betragen	-	-
Chování	-	-
Verbindliche Gegenstände: — Povinné předměty:		
Deutsch Německý jazyk	-	-
Religion Náboženství	-	-
Tschechisch Český jazyk	-	-
auf der Unterstufe: na nižším stupni: <i>tschechisch</i>		
auf der Mittel- und Oberstufe: na středním a vyšším stupni: <i>tschechisch</i>		
Elementarunterricht		
Předmět		
Heimatkunde Vlastivěda	-	-
Erkunde Zeměpis	-	-
Geschichte Historie	-	-
Naturgeschichte Přírodopis	-	-
Naturlehre Přírodopis	-	-
Reale Fächer: Všední nauky:	-	-
Rechnen und Raumlehre Počty a nauka o tvarech měřicích	-	-
Zeichnen Kreslení	-	-
Schreiben Psaní	-	-
Knabenhandarbeiten Vlastní ruční práce	-	-
Wirtschaftliche Handarbeiten und Hauswirtschaftslehre Dvě ruční práce s naukou o domácím hospodářství	-	-
Gesamte (musikalische) Erziehung Zpěv (hudební výchova)	-	-
Leibeserziehung	-	-

Habitah Pololet	I	II
Unverbindliche Gegenstände: — Nepravinné předměty:		
Äußere Form der schriftlichen und anderen Arbeiten Vnější úprava písemných a jiných prací		
Verstämte Habilitate Zameškané pldny		
entsehidigt omluvené		
nicht entsehidigt neomluvené		
Die Nachricht wurde ausgefolgt am Zpráva byla vydána dne <i>11. 11. 1942</i>		
Diese Schüler ist zum Aufsteigen in die höhere <i>Prag</i> -in die Hauptschule Je <i>tschechisch</i> postoupiti do vyšší <i>tschechisch</i> do hlavní školy. <i>geefinet.</i>		
Habitah Pololet		
d. Direktor <i>tschechisch</i> d. — Oberlehrer <i>tschechisch</i> ředitel <i>tschechisch</i> ředitel <i>tschechisch</i>		
Unterschriften — Podpisy d. — Klassenführer <i>tschechisch</i> ředitel <i>tschechisch</i> nebo jichž zástupci		
I.	<i>tschechisch</i>	<i>tschechisch</i>
II.	<i>tschechisch</i>	<i>tschechisch</i>

Die Abmeldung aus der hiesigen Schule erfolgte am
 Odmáslil ..... Se ze zdejší školy dne *1942*,
 weil
 protože

Antestiegel:
 Úřední pečat:
 Direktor: — Oberlehrer:
 ředitel: — ředitel:

Noten Známky	Charakter Charakter	Fortgang Výsledek	Außere Form, schriftl. u. and. Arbeiten Vnější úprava písemných a jiných prací
1	lobenswert chvalná	vortrefflich vzborný	sehr gut velmi dobře
2	gut dobře	zufrieden chvalný	gut dobře
3	nicht befriedigend nepokojivě	genügend dostatečně	mäßig středně
4	unbefriedigend nedostatečně	unbefriedigend nedostatečně	unbefriedigend nedostatečně

VI - SA Feldhernhalle

VII - Policejní protokol s Josefem Mráčkem ze dne 10.7.1945 (ABS)

Protokol 2

sepsaný u Policejního ředitelství v Praze dne 10.července 1945 (odd. státně bezpečnostní), dne 10.července 1945 s

Josefem Mráčkem,

nar.17.7.1909 v Žalově, okr.Praha-Venkov, do Slaného přísl., bytem v Praze XII., Kanálská 1, který byv napomenut k udání pravdy, vypověděl:

Asi před 6 měsíci, někdy před vánoce 1944 byl jsem přidělen pracovníkem úřadem jako topič do školy na Pražačce v Praze XI. Tuto službu jsem vykonával až do 6.5.1945, kdy se mně ve víru událostí vypuknuvší revoluce podařilo ze školy uprchnouti.

Po celou dobu pokud jsem na uvedeném místě působil, byla škola používána jako kasárny pro oddíl t.zv. SA-Feidhernhale. Velitelem této skupiny byl jistý Schulz. Bližšího mně o něm není nic známo. Jinak jsem osobně jménem nikoho neznal. Kromě mne bylo tam zaměstnáno též několik českých zaměstnanců a to především v kuchyni, jejichž jména rovněž nemohu uvést. Jedině vím, že službu druhého topiče, který se se mnou střídal, zastával jistý Bohouš B a m b u l a, bytem kdesi na Žižkově v okolí konečné stanice trati č.9. Kromě jmenovaného byl ve škole zaměstnán ještě jako školník nějaký muž, který byl původně Čechem, stoupencem Vlajky a který později přestoupil k Němcům. Osobně jsem se s ním znal, ale jméno rovněž nemohu uvést.

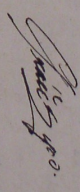
Dne 5.5.1945 byl jsem zaměstnán v kotelně budovy po celý den a sice proto, poněvadž sobota bývala dnem, kdy se příslušníci tohoto oddílu koupali a z toho důvodu musel být pod kotly udržován stálý oheň. V kotelně, k odkud je výtah pro vyvážení popele na svah směrem k Libni jsem sice v odpoledních hodinách pozoroval že se cosi děje, ježto jsem štolou výtahu slyšel střelbu, dále dupot vojenských skupin a podobně, ale stále jsem neměl tušení o tom, že by byla snad vypukla revoluce. Ve večerních hodinách, mohlo býti tak po 8 hod., připravoval do kotelny školník, o němž se shora zmiňuji, byl podnapilý a říkal, že je svoboda, že máme svobodu a že je konec. Z těchto slov jsem teprve vyrozuměl že jde patrně o převrat. Na to zmíněný odešel a od té chvíle jsem pozoroval v budově jakýsi chaos, takže i pro mne několikrát zaběhli některé ze zaměstnankyň, abych si šel pro cigarety, pití a pod. kterého prý je nahoře dost. Vzhledem k těmto zprávám jsem uzavřel topeniště abych udusil oheň a odepral jsem se do kantiny, která byla umístěna v přízemí. Když jsem vycházel z kantiny srazil jsem se ve dveřích se školníkem, který mně nařídil, že musím

vše zase uvést plně do chodu, tak abych měl nejvyšší oheň. Při té příležitosti jmenovaný podotkl, že velitel kasáren, zmíněný Schulz, jej chtěl zastřelit proto, že kotelna není v plném provozu. Vrátil jsem se zpět do kotelny, kde jsem otetřel větráky a vracel jsem se znovu do kantiny pro nějakou cigaretu. Když jsem vyšel do přízemní chodby, spatřil jsem, že školník je veden z prvního poschodí velitelem kasáren Schulzem s napřaženým revolverem a že je vyváděn, pokud jsem mohl pozorovat, na dvůr. Ježto jsem se s tímto školníkem více nešel, usuzuji z toho, že byl patrně zastřelen na dvoře. Vzhledem k této příhodě jsem již nešel do kantiny a vrátil jsem se zpět do kotelny školy, kde jsem se zavřel. Po nějaké době bylo boucháno na dveře kotelny a proto jsem byl nucen tyto otevřít. Do kotelny vstoupilo několik příslušníků SA, kteří přinášeli písemný materiál z kanceláří a tento házeli do pecí. Při tomto spalování stál jménem mi neznámý důstojník, který měl na starosti vedení vojenských záležitostí posádky. Ježto topeniště nebyla naplno otevřena, nařídil zmíněný, že musím pece uvést do takového stavu, v jakém byly v minulých dnech. Na to jsem otevřel větráky úplně, takže topeniště dostalo plný tah. Když to důstojník viděl, odešel. Po nějaké chvíli, když bylo skončeno pálení spisů, které byly do kotelny přinášeny v příkrývkách, zde u horních dvířek do topenišť vysypány na zem a shrnovány přímo do žároviště, přišla opět skupina asi 4 mužů okolo nichž pobíhali ještě asi 3 muži a skupina opět přinesla cosi v příkrývce. Měl jsem dojem původně, že se jedná opět o spisy, ale když skupina příkrývku položila na zem u třetí pece od oken, zpozoroval jsem, že v příkrývce je mrtvola vysvlečené ženy. Nosiči vyzvedli mrtvolu do kolmé polohy a nohama napřed ji spustili do žároviště. Tato skutečnost na mně zapůsobila to, že jsem po odchodu mužů vyběhl za nimi do přízemní chodby, kde jsem našel tlumok s několika lahvemi rumu. Vrátil jsem se s tlumokem zpět do topírny, napil jsem se z láhve a chtěl jsem utéci štolou výtahu. Když jsem vyjel výtahem k hornímu otvoru, který ústí na nádvoří za školou zpozoroval jsem, že u tento východ je střežen, proto jsem se ptal strážní mohu-li jít ven a když mi bylo k mé otázce přisvědčeno, učinil jsem několik kroků z ústí štoly. V tom jsem však byl stráženi a doveden zpět do budovy do kanceláře kde jsem byl předveden jednomu z poddůstojníků, jehož jménem neznám a který pocházel odněkud od Plzně. Když jsem mu vysvětlil, že jsem Čech a že mně tudíž nemůže pokládati za zběha, ježto jsem tam zaměstnán, poctivě jsem tam pracoval a nyní chci se odebrat domů. Na to jmenovaný mně odpověděl, že mohu odejít. Na to jsem prošel chodbou a za střelby proběhl ulicí do

protěžného domu, kde mi byl poskytnut útulek. Do tohoto domu jsem se dostal někdy v noci z 5. na 6.5.1945 a zůstal jsem se tam po celou dobu revoluce, až do jejího skončení. Vězň dnech od 6. do 8. přírodně 9. května 1945 jsem měl možnost pozorovat z bytu ve třetím poschodí pořídní posádky v kasárnách a pozoroval jsem, že pokud byl někdo zastřelen na ulici, byl zatahován do budovy školy, přičemž zřejmě byly mrtvolám stahovány prsty z rukou a mrtvoloy byly vyvzlákány. Co se s nimi dái dáo, nevím. Takových případů jsem pozoroval asi 5. Podotýkám, že ještě v době kdy jsem byl v budové školy, setkal jsem se tam s jedním s příslušníky SA, který byl přvodem Polák a jmenovaný při tomto setkání mně sdělil, že mají kopet v parčíku u školy společné hroby. Tento Polák byl však později, když odmítl nastoupit do zbra- ně, některým z tamních důstojníků rovněž zastřelen.

Více nemám co k podotknoutí.

Skončeno, přečteno a podepsáno :

OS
STB
OVB
ch
ef
OK
ně
VOS
BM
li
D
KALL
ZIMS

Protokol

sepsaný dne 19. července 1945 na Ředitelství národní bezpečnosti,
odd.V/Stb s

Drahomírou Matouškovou,

dne 6.VI.1923 v Hájku, okr. Říčany m.r., do Prahy přisl., rozloučenou,
národnosti české, řím.katoličkou, švadlenou, dcerou Františka Brože a
Karoliny roz.Chaloupecké, bytem Praha XI., Svatoplukova 10, která na
byvší napomenuta k udání pravdy, vypověděla:

" Od 1.září 1944 byla jsem zaměstnána jako servírka v důstojnické jídelně v kasárnách SA-Feldherrnhalle, které byly umístěny ve škole "Na Pražačce" v Praze XI. Službu jsem tam konala od toho dne nepřetržitě až do vypuknutí revoluce.
Dne 5.V.1945, když jsem v poledních hodinách chtěla donést do jídelny jídlo, zjistila jsem, že plotny v kuchyni jsou studené a že oběd není uvařen. Šla jsem se podívat do důstojnické jídelny a tam jsem zjistila, že v jídelně nikdo není, ač v té době bývala již obsazena důstojníky. Z toho jsem usoudila, že se patrně něco děje a proto jsem si vzala kabát a chtěla jsem odejít domů. Na strážnici jsem však byla pozastavena a vrácena zpět a chtěla jsem přelézt plot u zadního vchodu a dostat se domů tímto způsobem. I tento úsek však byl střežen německými strážemi a proto jsem se vrátila zpět do kasáren. Službu jsem toho dne již nekonala, ale jinak jsem měla možnost volně se pohybovat po budově celých kasáren. Mezi 2 a 3. hodinou dne 5.května 1945 jsem pozorovala oknem z kasína, že na dvůr kasáren byli pod stráží přivedeni 2 neznámí mladíci asi 18 až 20 let, z nichž jeden měl pušku. Cestou byli stráží tlučeni a týráni. Tak na př. byla jim vzata puška, kterou jeden z nich nesl a týž byl pažbou pušky udeřen do ibličeje, takže se skácel a zůstal ležeti na zemi. Po chvíli se zvedl, dovrávoral spolu se dvěma strážemi okolo strážnice na druhý dvůr v pozadí budovy, kde byla shromážděna celá skupina příslušníků SA. Pozorovala jsem, že při příchodu těchto dvou mladíků projevují přítomní Němci přímo sadistickou radost nad těmito oběťmi a přeli se mezi sebou, kdo z nich je odstřelí. Poté byli obě oběti dvěma z mužů pistolemi odstřeleni, odtaženi k plotu za nohy, a zde přikryty rudou vlajkou, která byla přinesena příslušníky SA odněkud z domu. Od té doby pak byli přiváděni z ulice jednotliví muži, případně i ve skupinách 4 až 6- mužů, kteří byli odváděni přímo na dvůr za školou a zde u plotů pistolemi odstřelováni. Nepozorovala jsem, že by při té příležitosti bylo bývalo prováděno nějaké vyšetřování a podle mého názoru stačila k zastřelení těchto osob již ta okolnost, že se jednalo o osoby české národnosti. Ve večerních hodinách téhož dne jsem viděla, jak bylo asi 17 mrtvol ze dvora naloženo do nákladního vozu, který byl označen buď firmou Špak nebo Slezák a odváženo směrem k Libni. Toto auto jsem pozorovala, jak vyjíždělo zadem ze dvora kasáren, jelo kousek cesty směrem k Brněnské tř., načež se stočilo na asfaltovou silnici směrem k Libni. Při té příležitosti jsem se tázala jednoho z příslušníků SA kam ty lidi odvázejí, načež on mi odpověděl: "Co s takovým hnojem, ten patří jedině do vody". Podle toho usuzuji, že mrtvoly byly vozem odvezeny k Vltavě a

zde naházeny do vody. Auto se vrátilo asi po 30 minutách zpět a od té doby stálo státi na dvoře, případně občasné projíždělo po Brněnské tř., odkud přiváželo mrtvé německé příslušníky aneb raněné německé vojáky. Ranění byli umístováni v místním lazaretě, který byl přímo v budově školy.

Jak jsem vyrozuměla, měl oddíl ubytovaný v kasárnách odejeti již v sobotu večer, t.j. dne 5.května 1945 a z toho důvodu jednotlivci činili přípravy v tom směru, že si sbalili do kufrů nějaké jídlo, prádlo a pod. Vedoucí však vypravili již 3 neděle před výpuknutím revoluce své manželky a rodiny do Salzburgu a po jejich odjezdu si připravili zvláštní zavazadla, která byla uložena ve skladišti. Tato zavazadla krátce před revolucí zmizela. Této okolnosti Němci zprvu nevěnovali pozornost, ačkoliv, pokud vím, měli v podezření tamního školníka Cirmona z odcizení těchto zavazadel. Dne 6.května 1945 pak učinili v jeho bytě prohlídku a při té našli výše zmíněná zavazadla, asi 3 pušky a 2 bedny s municí. V důsledku toho byl školník odveden do kanceláře k jistému Obergruppenführerovi Schulzovi, který mu toto vytýkal. Nato školníka žádal o slietování z toho důvodu, že má ženu a 3 děti. Nato Schulze mu naznačil, že stejně odcházejí pryč a že vše, co je ve skla dištích si s sebou vztí nemohou. Vtom jsem ale zpozorovala, jak ježen z přítomných důstojníků, byl to Sturmabannführer, jehož jméno jsem neznala, ježto přišel asi před týdnem z Berlína, za zády Cirmonovými směrem k Schulzovi naznačil patrně způsob rozhodnutí tím, že orbátil palec ruky k zemi. Nato byl Cirmon bez dalšího vyveden a tu ve dveřích se mi podařilo se ho zeptati, jak to s ním vypadá, při čemž jsem ho zachytila za loket. V tom však jsem byla ze zadu odražena pažbou, takže jsem zaslechla jen jak mi říká " Je to s námi špatné. Jest-li tam zůstanete, pozdravujte mou ženu a děti". Nato byl odveden rovněž na dvůr, kde byl Obergruppenführerem Weissem, který měl jen jednu ruku, touto levou rukou z pistole odstřelen. Toto vraždění trvalo během 6. a 7. května t.r. a mrtvoly již nebyly odváženy tak jako 5.V.1945, nýbrž zahrabovány jednak do zákopů, které byly připraveny na pláních za školou, jednak do hromadného hrobu v zahradě před školou, kde však byly pohřbávány jen mrtvoly Němců, padlých při pouličních bojích. Pokud se týče hromadných hrobů českých obětí za školou, byly tyto zahrabány celkem ve třech zákopech, při čemž v jednom ze zákopů byly oběti pohřbeny hlouběji, kdežto v zákopech dvou byly jám přehozeny hlínou, takže mnohdy mrtvolám vyčnívaly nohy ze země. Pokud jsem mohla zjistit, v přítomné době, byl otevřen jednak německý hrob v zahradě, jednak oba dva špatně zasypané zákopy za školou. Hromadný hrob, kde byly oběti pohřbeny hlouběji však dosud otevřen nebyl a nachází se asi 30 metrů od zadního plotu poblíže nevybetonovaného protiletického bazenu. Na místě jest znát propadlá půda. Podle mého odhadu mohlo být povražděno, pokud já vím, asi 40 lidí. Po-dotýkám, že když dostali směrem od Berouna posily, ve formě obrněných vozů, odejeli Němci dne 8.V.1945 asi o 17.30 hod. ze školy, ale před tím ještě narychlo usmrtili své raněné, kteří byli umístěni v lazaretu. Stalo se tak patrně za použití injekcí a tito mrtví ještě teplí byli ukládáni do šachty na zahradě.

Když jsem dne 7.května 1945 procházela po chodbě okolo tělocvičny směrem ke kotelně, zaslechla jsem přidušené ženské zoufalé výkřiky, které vycházely buď z tělocvičny anebo z kotelny. Současně do toho jsem slyšela výkřiky asi tak 4 letého dítěte. Připadalo mi to jako kdyby matka s dítětem byly nějakým způsobem mučeny. Je vyloučeno, aby se jednalo o někoho z personálu kasáren. Pravděpodobně byla jako rukojmí přivedena na místo celá rodina, při čemž snad otec byl zastřelen, zatím co matka s dítětem byla snad zavražděna buď v kotelně nebo v tělocvičně.

S určitostí však mohu prohlásiti, že v té době již nikdo ze zadržených se z kasáren na svobodu živ nedostal, takže i v tomto případě oběti zůstaly v budově.

Dne 7. května 1945 jsem též pozorovala, jak v ranních hodinách přišel sadním vchodem na dvůr kasáren nějaký strážník v uniformě bez čepice s bílým praporem. Vešel na dvůr a rozhlédl se kolem sebe, takže zpozoroval zřejmě oběti, které ležely porážnu na dvoře. Chtěl jít dál, avšak asi po třech krocích byl ze zadu SS Manny, kteří tam oběti vraždili, odstřelen. Jednalo se, jak jsem se dověděla, o nějakého strážníka Bečváře z Vršovic.

Dne 8. května 1945 ve večerních hodinách pak byla vyprázdněna Pražáčka, posádka sjela do t.zv. Hindenburkových kasáren v Karlíně a odtud se vydala o půlnoci směrem na Plzeň. Prosila jsem, aby mne pustili domů, ale nato mi bylo odpovězeno, že buď budu zastřelena od nich nebo od Čechů, takže mi nezbývalo nic jiného, než odejít s tímto transportem. Podotýkám, že jsem měla své šaty rozbité a proto jsem se převlékla do tropické uniformy. Když jsme přijeli do Ejpovic u Plzně, kde Němci narazili na první americké jednotky, bez jakéhokoliv odporu ihned složili zbraně. Ještě za svého pobytu v Praze totiž prohlašovali, že nesloží zbraně ani Čechům, ani Rusům, nýbrž toliko Američanům. Byla jsem zadržena současně a sněmekým transportem, vyšetřena americkými důstojníky za přítomnosti Národního výboru v Ejpovicích a československých důstojníků a po výslechu propuštěna.

Více nemám co k podotknutí, "

Skončeno, přečteno, schváleno a podepsáno.

Přede mnou:

Vyslýcháná :

Kyrahomúe Katusšková